

Uue ooperimaja ehitus jäi paberile 30 aastat tagasi

1980. aastate alguses tõusis Eestis päevakorda uue Estonia balleti- ja ooperiteatri projekteerimine. Teatri ehitamiseks saadi valitsuse nõusolek ja Moskvast lubati ettevõtmist toetada välisvaluutaga. Aga ajad muutusid ning tärkav vabadusliikumine lõpetas uue teatri ehitamise plaanid. Prügikasti läks viie aasta töö.

1980. aasta olümpiamängude korraldamiseks vajalike objektide ehitamisega olid paljud Eesti ehitusfirmad tõstnud ehitusvõimsust ning valuuta eest saadud seadmete ja viimistlusmaterjalide saamisega seoses oli tõusnud ka ehitus- ja viimistlustööde kvaliteet. Samal ajal ei olnud 1980. aastate alguses Eestis plaanis enam ühegi suurema objekti ehitust.

Seda otsustasid ära kasutada kultuuriringkonnad, kes leidsid, et nüüd oleks sobiv aeg hakata projekteerima uut Estonia balleti- ja ooperiteatrit.

1913. aastal valminud senine Estonia teater oli ju tegelikult ehitatud rohkem sõnateatriks, kus puudus normaalne akustika ja lava ning lavaseadmed olid suurejooneliste lavastuste jaoks liiga väikesed. Teatri saalis oli ka ainult 600 kohta.

Teatri ehitamiseks saadigi vabariigi valitsuse nõusolek ja kooskõlastamisel Moskvaga tuli sealt kinnitus, et ehitust toetatakse edaspidi välisvaluutaga.

Kuulutati välja arhitektuurikonkurss

Teatri asukohaks pidi kesklinna detailplaneeringu järgi jääma Süda tänava piirkond. Tollaegne Lenini puiestee (nüüd Rävalla puiestee) oli plaanis pikendada kuni Süda tänava nurgani. Pikendatud tänava ja teatri alla jäävad vanad puumajad olid ette nähtud lammutada.

Parima projekti saamiseks kuulutati 1984. aastaalguses Eesti Projektis (edaspidi EP) välja arhitektuurikonkurss. Sellest võttis osa neli arhitektide kollektiivi: Peep Jänes - Henno-Sepmann, Kalju Luts-Kalvi Voolaid Urmas Elliku, Irina Raud + kollektiiv ja Toivo Kallas + kollektiiv. Kõik saabunud tööd olid huvitavad ja omanäolised.

Zürri, kuhu lisaks EP juhtkonnale kuulus ka Riikliku Ehituskomitee esindajaja suuremate projektasutuste peaarhitektid, valis 1984. aasta juunikuus üksmeelselt võitjaks arhitektide Peep Jänese ja Henno Sepmanni lahenduse.

Tol ajal ei olnud Eestis veel klaasist hooneid ehitatud. Jänese-Sepmanni lahenduse järgi oli uus teater pikk hästivalgustatud klaaskaaristu, mille keskel oli astmeliselt tõusev kõrge peahoone lavatorniga. See pidi õhtusel ajal särama ja olema tänaval liikujaile kaugelt nähtav.

Kultuur ja Elu
01.12.2019 00:00
Ain Andressoo
18,19,20,21

Estonia teater

Tutvusime uusimate teatritega naaberriikides

Nüüd algas pingeline projekteerimistöö. Teatri poolt abistasid meid asedirektor Evald Aus ja lavastusala juhataja Jaan Mikkel, Kultuuriministeeriumist ehitusnõunik August Haas, Teatriühingu poolt peatehnoloog Alfred Nelling. Kuna puudusid igasugused kogemused sellise hoone projekteerimiseks, siis käisime tutvumas uuemate teatritega naaberriikides. Kõigepealt sõitsime Siberisse, kus Krasnojarskis oli valminud Nõukogude Liidu viimane ja kõige moodsam teater. Tagasiteel peatusime Moskva Suures Teatris.

Seal juhtus meiega traagiline õnnetus

nõupidamisel peadirigendi kabinetis suri poole sõna pealt EP I osakonna peaarhitekt Henno Sepmann (Tallinna laululava, Viru hotelli, Ametiühingute maja jne ehituste autor).

Peep Jänes võttis endale nüüd abiks arhitektid Rein Kersteni ja Loona Kikase. Sisekujunduse alal abistasid teda Aulo Padar ja Kirsti Laanemaa.

1985. aastal käisime põhjalikult tutvumas Helsingis nende uue ooperiteatri projektiga. Selle ehitamist oli just alustatud. Samuti vaatasime Lahti teatrit, mis oli soomlaste kõige uuem, Lahti klaasitehast ning Tampere Töölisteatrit.

1986. aasta jaanuaris tutvusime

Saksamaa teatriteja kontserdisaalidega Berliinis, Leipzgis ja Dresdenis. Saksa teatrite juures torkas lisaks heale akustikale eriti silma nende lavaseadmete kõrge tase.

1945. aasta veebruaris purustas inglise-ameerika lennuvägi täiesti mõttetult Dresdeni linna. Kesklinn oli veel nüüdki osaliselt taastamata. Just meie sealoleku ajal avati linnas taastatud ooperiteater. Saime käia seda avamispäeval põhjalikult vaatamas, aga õhtuks olid kõik kohad nimeliselt välja müüdud. Väga liigutav oli see, et sakslased olid saali esimese rea reserveerinud linna purustanud inglise lenduritele!

Ooperiteatri juures on eriti oluline saali akustika. Meil oli konsultandiks küll kunstiinstituudi arhitektuuri ja akustika professor Helmut Oruvee, aga temalgi ei olnud kogemusi nii suure töö tegemiseks. Soomlaste käest saime teada, et Põhjamaade hinnatuim mees akustika alal on Helsingi tehnikaülikooli professor Alpo Halme. Halme oli projekteerinud mitu teatrit, viimasena Helsingi uue teatri saali.

Hakkasime taotlema Moskvast valuutat, et tellida Soomest teatri saali akustika makett. Kutsusime Moskva väliskaubanduse ministeeriumi mehed Tallinna. Tutvustasime kohalikku olukorda, EP-1 oli oma korralik saun. Tol ajal oli meil kombeks kõik külalised ka seal vastu võtta. Moskva mehed olid vaimustuses. Meenutame, et Soome president Urho Kaleva Kekkonen saunatas ja jootis NLKP tippjuhte paarkümmend aastat ja tõi sellega Soome riigi kiiremini välja sõjaaegsetest kaotustest ja vaesusest, saades

sedasi riigile kasulikke lepinguid. Nii aeti siis asju. Saime valuutarahad peale. Maketi ehituse ajal sai mitu korda Soomes käidud, kuna muutusid saali mõõdud, kubatuur, viimistlusmaterjalid jne. Makett tehti mõõdus 1 : 20.

Teatri makett jõudis kodumaale

1987. aasta novembri lõpuks oli valmis nii teatri eelprojekt kui ka makett. Professor Alpo Halme sõitis maketiga Tallinna. Makett oli akustiliselt peensusteni katsetatud. Olime kõik rõõmsad, suur töö oli lõpuks jõudnud esimese etapi lõpuni. Lahti klaasitehas saatis veel välisfassaadist proovitükk See oli kolmekordsest klaasist kaaristu kõver ülemine tükk, mõõtudega 1,5 x 1,0 meetrit.

2. detsembril ilmus ajalehes Kodumaa artikkel koos piltidega, kus teatati, et uue teatri saali makett toodi kodumaale. Uus saal oli ette nähtud nelja rõduga ja kohti oli kokku 1100. Nagu Alpo Halme hiljem kommenteeris, tuli tal Estonia teatri saali akustika isegi veidi paremini välja kui Helsingi uue teatri oma. Nagu hiljem kuulsime, valiti Alpo Halme akustikaalaste tööde eest Soomes akadeemikuks.

Sama aasta 12. detsembril asutati Eesti Muinsuskaitse Selts. Varsti selgus, et see oli nagu saatuslik kokkusattumus. Meil oli nüüd tarvis teatri eelprojektile saada veel ainult Riikliku Ehituskomitee ja Linna Täitevkomitee kinnitus ning teha tööjoonised.

Ja siis lõhkes pomm

Algas Eesti vabadusliikumine. Algas roheliste ja muinsuskaitse liikumine, selle järel tuli rahvarinne. Kõik, mis oli seotud Moskvaga, tuli unustada. Planeeritud teatrimaja alla arvati jäävat ka tähtis puu - Pärnu maantee ja Süda tänava nurgal olev Euroopas ainulaadne hõlmikpuu (meie lõplikus lahenduses oleks puu säilinud). Suureks ajalooliseks väärtuseks kuulutati vanad viltuvajunud puumajad, kordades suurendati hävivate puude hulka jne. Algasid kihutustööd teatri vastu, kõeti üles ajakirjandus, raadio ja televisioon. Meie hääli, et saaksime oma riigile teatri ehitada Moskva rahadega, ei võtnud keegi kuulda.

Teatri ehitamiseks oli Moskvast selleks ajaks lubatud eraldada 20 miljonit valuutarubla, mis oli tol ajal tohutu raha. Meenutame, et Olümpia hotelli ehitamiseks, mille karkassi ehtasid meie ehitajad ja sise- ja viimistlustööd tegid Soome firmad, saadi umbes 10 miljonit valuutarubla. 20 miljoni eest oleks kindlasti saanud teatri ehitusliku osa valmis ehitada. Vabariigi enda peale oleks siis jäänud tehnoloogia, sisustus ja mööbel.

Meie arvates ei oleks 20 miljoni eraldamine Moskva poolt olnud mingi eriline heategu, vaid mingigi kompensatsioon nende varanduste ja väärtuste eest, mis möödunud aastakümnete jooksul

olid Eestist kas röövitud või välja viidud. Kahjuks kujunesid arusaamised nendest asjadest erinevaks.

Teatrivastase jõugu etteotsa asusid tuntud õigluse eest võitleja Peeter Liiv ja raadioajakirjanik Jaana Padrik. Mõlemad olid osavad oraatorid, kes oskasid hästi mõnitada ja soliidset sõimata.

Spetsialistiks oli juurde kutsutud vanade puitasumite uurija Robert Nerman. Ägedalt võeti sõna raadios, ajalehtedes ilmusid teatrivastaste tellitud artiklid. Kuna nende taha koondati kogu rahvarinde liikumine, siis ei julgenud neile keegi eriti vastu hakata. Vastuhakkaja kuulutati kohe kommunistiks ja venelaste ees pugejaks.

Üritasime 1988. aastal ikkagi projekteerimistöid jätkata. Kahjuks hakkas ära kaduma igasugune toetus nii EP kui ka teatri direksiooni poolt. Parteisse kuuluvad juhid ei julgenud kusagil esineda. Kõik kartsid oma koha pärast.

1988. aasta suvel EP saalis toimunud suurel nõupidamisel rahvarinde esinejatega (Jaana Padrik, Robert Nermann jt) ei öelnud ükski EP juht teatri projekti kaitseks sõnagi. Käputäis projekteerijaid oli sisuliseltjätud üksinda. Seejärel kutsuti mind ja EP peaarhitekti Mart Porti nõupidamisele Teaduste Akadeemiasse, kuna taheti saada ka tuntud akadeemikute ja teadlaste arvamust. Aga Port ei tulnud. Nõupidamisel oli umbes 15-20 inimest. Algul ründasid nad mind küllalt ägedalt. Hakkasin siis rahulikult asja otsast selgitama. Mida kauem ma rääkisin, seda vaiksemaks mehedjäid. Lõpuks tegid nad omavahel nõu pidades sellise otsuse: „Meie poolt teatrivastast artiklit ei tule, aga pooldavat artiklit me lihtsalt ei tohi kirjutada.” Mehed surusid mu kättja läksime sõbralikult lahku.

Julge mehe mulje jättis Prantsuse Lütseumi direktor Lauri Leesi. Käisime Leesiga läbi kogu Süda tänava kvartali, kus näitasin talle neid vanu lömmi vajunudja remontimata maju. Mõnel kasvasid põõsad vundamendist välja, mõnel polnud aknaid ees jne. Lauri Leesi kirjutas sellest ajalehte Sirp ja Vasar teatri toetuseks ilusa artikli. Kasu polnud sellestki midagi.

Kõik see tuletas väiksel meelde

1917. aasta revolutsiooni Venemaal, kus suures võiduuimas tapeti palju kultuuri- ja teaduse alal töötajaid ning hävitati väärtuslikke objekte. Igasuguse revolutsiooniga liitub tavaliselt inimesi, kes kas pole suutnud enda põhitöös piisavalt läbi lüüa või kannatavad mingi alaväärsuskompleksi all, arvates, et just nüüd on tulnud õige aeg end näidata. Eestis vähemalt ei tapetud kedagi, kuigi ähvardati mind ükskord tõsiselt. Nõupidamisel Linna Täitevkomitees saatis üks turske rahvarinde mees mulle kirjakese: „Kui sa oma mulisemist ei lõpeta, siis õiendatakse sinuga arved.”

Siinkohal märgin, et teatri projekteerijate kollektiivist ei kuulunud keegi kommunistlikusse parteisse ja keegi ei võtnud osa ka rahvarinde liikumisest. Tegime lihtsalt oma igapäevast tööd. Kelle

või mille heaks me seda tegime, seda võib igaüks ise mõelda ja otsustada.

Kaotus kogu eesti rahvale Nii hävitas meie vabadusliikumine uue teatri ehitamise. Prügikasti läks viie aasta töö. See oli pettumusja suur kaotus kogu eesti rahvale. Teatrisaali maketist ja tegijate meeskonnast on säilinud ainult ilusad fotod. Makett hävitati, aga fassaadi proovitükk on Peep Jänesel tänaseni mälestuseks kodus. Kui me oleksime projekteerimisega saanud alustada 1-2 aastat varem, siis oleks vabadusliikumise alguseks olnud ehitus alustatud ja uue Eesti riigi saabumise oleks saanud vastu võtta uues teatris. Täna on osa projekteerijaid ja kaasaaitajaid surnud, aga poliitikaga ei hakanud neist tegelema keegi. Eesti riik on ka täna suhteliselt vaene ega tea, millal jõuame samal tasemel uue teatri ehitada.

Uute detailplaneeringute järgi on tänaseni ette nähtud Rävalla puistee pikendus kuni Süda tänavani. Kentmanni tänav 8 on nüüd ehitatud 14-kordne elamu koos läbisõiduga Rävalla puistee pikendusele. Osa vanu puitmaju on kvartalis maha lõhutud ja järel on veel neli. Enamik suuri puid on tänaseks maha saetud. Pärnu maantee Süda tänav poolsele küljele on ehitatud 5-6-kordsed uued elamud. Teatril seal enam ruumi ei ole.

Kunagiste teatrivastaste, keskkonna- ja muinsuskaitsete unistus, et kõik vana säilib igavesti, on läinud ajalukku. Kesklinnas on maa ruutmeeter nii kallis, et varem või hiljem saab suur raha sinna ikka oma kõrghoonetele ehituskoha. Kuhu on siis nüüd jäänud ilukõnelejad, rohelised, puitmajade spetsialistid jne?

Viimasel ajal on ooperimaja rajamine jälle päevakorda tõusnud. Kas saaks selleks ära kasutada tühjalt seisva linnahalli või ehitada see kusagile mujale? See on küsimus. Otsustajateks on seni olnud poliitikud. Vast oleks õigem luua komisjon, kus oleksid arhitektid, tehnoloogid ja akustikud, kes põhjalikult kaaluksid, kas linnahalli ilusat saali ikka tasub selliselt ohverdada ja kas sinna saab sobitada kõik vajaliku. Lammutustööd töötavad tulla väga suured ja tulemus ei pruugi hiljem rahuldada kedagi. Peep Jänes on veel elus, samuti tunnustatud akustik Linda Madalik. Teatri tehnoloogiat tunnevad ka vana Estonia mehed ise. Küllap leiab spetsialiste mujaltki, kui ainult kutsutakse. Poliitikute otsus võiks siin olla viimane, mitte esimene.

Samal teemal varem ilmunud: Peep Jänes "Ooperimaja mittedaamisloost", ajakiri "Teater. Muusika. Kino" 7/2003

"Meie hääli, et saaksime oma riigile teatri ehitada Moskva rahadega, ei võtnud keegi kuulda."

"Igasuguse revolutsiooniga liitub tavaliselt inimesi, kes kas pole suutnud enda põhitöös piisavalt läbi lüüa või kannatavad mingi alaväärsuskompleksi all, arvates, et just nüüd on tulnud õige aeg end näidata."

"66 Viimasel ajal on ooperimaja rajamine jälle päevakorda tõusnud. Kas saaks selleks ära kasutada tühjalt seisva linnahalli või ehitada see kusagile mujale? See on küsimus."

Ooperimaja makett koos tegijatega: vasakult Aulo Padar, Rein Kersten, Helmut Oruvee, Peep Jänes, Alpo Halme ja Ain Andressoo.

AUTORI FOTO

Uue ooperimaja eskiis.

Teatri uus saal oli ette nähtud nelja rõduga ja kohti oli kokku 1100. Vaidluse keskpunktiks tõusnud Pärnu maantee ja Süda tänava nurgal kasvav kaitsealune hõlmikpuu oleks lõplikus projekti lahenduses säilinud.

Ain Andressoo, Uue teatri projekti peainsener